

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 2-Sayı/Issue: 3
Haziran 2024/June 2024

Başvuru/Submitted: 30 Nisan 2024/ 30 April 2024
Kabul/accepted: 14 Mayıs 2024/14 May 2024

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.11366915

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Yeni Belgelerin Işığında Kıbrıs'ta Kanlı Noel

Simge ALAN*

Özet

16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle adadaki İngiliz egemenliği sona ermiştir. Yeni Cumhurbaşkanı III. Makarios, Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük ile adadaki Türk ve Rum cemaatlerini birlikte yönetmeye başlamıştır. Yönetimdeki fikir ayrılıkları, 1961 yılında, vergi problemleri ve Türklerin kamu hizmetlerinde 70/30 oranında çalışma kanununu bulunmasına rağmen uygulanmaması gibi sebeplerle gerginlikler artmıştır. 30 Kasım 1963 tarihinde Makarios, anayasanın 13 maddesi ile ilgili değişiklik önermiştir. Bu değişiklikler, Türkleri adada bir azınlık olarak göstermiş ve Türk cemaati tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İki toplum arası gerginliğin zirvede olduğu bu dönemde 4 Aralık 1963 günü Baf Kapısında bulunan, Rumlarca 'kahraman' ilan edilen EOKA mensubu Markos Drakos heykeline saldırı gerçekleştirilmiştir. Saldırı failinin Türkler olduğu iddiası ile Rumlar, 'Akritas Planını' uygulamaya koymuştur. Kurulduğu günden beri yeraltında kalan TMT, Türkleri koruma amacıyla yer yüzüne çıkmıştır. 21 Aralık 1963 günü, Tahtakale mahallesinde 10 kişilik bir Türk grubunu aramaya tabi tutmak amacıyla durduran EOKA'lı Rumlar, Türkler tarafından direnişle karşılaşınca iki Türkü öldürmüşlerdir. Katliamlar günden güne bölgede artmıştır. Küçük Kaymaklı ve Kumsal bölgelerinde acımasızca öldürülen Türkler arasında Kıbrıs Türk Kuvvetleri alayında görevli Binbaşı Nihat İlhan'ın ailesi de vardır. Bu çalışmada, Kıbrıs Türkü'nün katledildiği tarihe 'Kanlı Noel' olarak geçen olay, döneminde Kıbrıs'ta Rumlar tarafından, Rumca çıkarılan Eleftheria ve sahibi EOKAcı Nikos Sampson olan İ Mahi gazeteleri incelenmiş ve Türk kaynakları ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kanlı Noel, Rum Basını, Türk Basını, EOKA

Bloody Christmas in Cyprus in the Light of New Documents

Abstract

With the declaration of the Republic of Cyprus on August 16, 1960, British sovereignty over the island came to an end. The new President Makarios III, together with his Vice President Dr. Fazıl Küçük, started to govern the Turkish and Greek communities on the island together. Tensions increased in 1961 due to differences of opinion in the administration, tax problems and the fact that the law on the 70/30 ratio of Turks in public services was not implemented despite its existence. On November 30, 1963, Makarios proposed amendments to 13 articles of the constitution. These amendments portrayed Turks as a minority on the island and were met with reaction by the Turkish community. During this period when the tension between the two communities was at its peak, on 4 December 1963, the statue of EOKA member Markos Drakos, who was declared a 'hero' by the Greeks, was attacked at the

* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir/Türkiye, simgealan17@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4593-8548>

Paphos Gate. With the claim that the perpetrators of the attack were Turks, the Greeks put the 'Akritas Plan' into practice. TMT, which had operating in shadows since its establishment, stepped out of the shadows to protect the Turks. On 21 December 1963, Greek EOKA members stopped a group of 10 Turks in Tahtakale neighbourhood in order to search them and killed two Turks when they encountered resistance from the Turks. Massacres increased day by day in the region. Among the Turks who were brutally murdered in Küçük Kaymaklı and Kumsal areas was the family of Major Nihat İlhan, a member of the Turkish Cypriot Forces forces. In this study, Eleftheria, a Greek language newspaper published by the Greek Cypriots in Cyprus during the period of the event known as 'Bloody Christmas', in which the Turkish Cypriots were massacred, and I Mahi, owned by EOKA member Nikos Sampson, were examined and analysed by comparing them with Turkish sources.

Keywords: Cyprus, Bloody Christmas, Greek Press, Turkish Press, EOKA

Giriş

16 Ağustos 1960 günü Vali Konağında imzalanan Lefkoşa Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilen Makarios, imza töreninde adanın ilk defa Yunan idaresine geçtiğinden bahsetmiştir.¹ Oysaki Kıbrıs, tarihinde hiçbir zaman Yunan egemenliğinde olmadığı gibi Makarios'un bahsettiği garantörlük haklarını Yunanistan, Türkiye ile de paylaşıyordu. Kabinede ise Polikarpos Yorgacis, Spiros Kiprianou ve Tassos Papadopoulos² gibi EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston/Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) ile anılmış isimler de bulunmaktadır.

Yıllardır birlikte yaşamaya çalışan Türk ve Rum cemaatleri arasında anlaşmazlıklar zaman zaman meydana gelmiştir. Rum cemaati, Megali İdeanın bir parçası olan Enosis için başta İngiliz hükümetine daha sonra Türk cemaatine isyan başlatmıştır. Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme ülküsüdür. Daha önceleri Girit Adası ile anılan bu amaç başarılı olmuştur. Enosis için yapılan ilk ayaklanmalardan biri 18 Ekim 1931 yılında başlayan isyandır. İsyan, İngiliz egemenliğine karşı başlatılmış ve sonucunda 7 kişinin ölümü ve 67 kişinin yaralanmasıyla bastırılmıştır.³ 15 Ocak 1950 tarihinde Rum Ortodoks Kilisesinde yapılan, Katolik Rumların ve Türklerin katılmadığı plebisit de Yunanistan ile birleşmeyi oylamıştır. Hukuki geçerliliği olmayan bu plebisitte %96 oy ile Yunanistan ile birleşmeyi kabul etmiştir.⁴ 1955 yılının Nisan ayında kurulan EOKA da (Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston\Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) Enosis amacı için kurulmuştur ve şiddet kullanarak nihai hedefe ulaşmayı arzulamıştır.

1961 yılı itibariyle Kıbrıs Cumhuriyeti'nde sorunlar başlamıştır. Bunlardan biri vergi sorunudur. Yeni bir vergi düzenlenmesi getirilmesi gereklidir ancak Rum yöneticiler bu sorunu mümkün olduğunca ertelemiştir. Sonunda Makarios vergi yasalarında eskiye dönük bir değişiklik yaparak gelirden vergi almaya karar vermiştir. Bu kararın anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Denктаş, kararın iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesine dava açmıştır.⁵

1.Anlaşmazlıklar ve Akritas Planı

Makarios, 30 Kasım 1963 tarihinde anayasanın 13 maddesi ile ilgili değişiklik önermiştir. 'Makarios'un 13 Noktası' olarak bilinen öneriler, Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekalet görevlerinde

¹ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara 1975, s. 172.

² Giasemi Ververi, *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2015, s. 45.

³ Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel 1963*, Sevinç Matbaası, Ankara 1989, s. 27.

⁴ Çay, age., s. 36.

⁵ Fatime Nas, *Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu (1960-1965)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış yüksek Lisans Tezi, Niğde 2013, s. 39.

değişiklik yapılması, belediyelerin, adalet mekanizmasının ve güvenlik kuvvetlerinin birleştirilmesi, veto haklarının kaldırılması ve anayasal değişikliklerde her iki toplumun da çoğunluğunun sağlanması gibi kabul edilmesi mümkün olmayan değişikliklerdir.⁶ Nitekim söz konusu değişiklik teklifi Türk liderliği tarafından 6 Aralık 1963 tarihinde reddedilmiştir.

Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis yolunda bir basamak olarak görmüştür. Türkler, bu amaç yolunda adada bir engel idi. Önce Türkleri sindirme girişimleri başlatılmıştır. Adada bir azınlık olduklarını bu nedenle ada yönetiminde söz sahibi olanın Rumlar olduğunu iddia etmişlerdir. Anayasal yollar ile Enosis'e ulaşamayacağını farkında olan Rumlar, şiddet kullanarak Türkleri göçe zorlamıştır. İngiltere'nin Kıbrıs politikaları ve Rumların tedhiş hareketleri nedeniyle son verilere göre Türkiye'de 235.000, İngiltere'de 120.000, Avustralya'da 40.000, Amerika ve Kanada'da 17.000 civarında Kıbrıslı Türk yaşamaktadır.⁷ İçişleri Bakanı Yorgacis, iki toplum arası gerginliğin zirvede olduğu bu dönemde "İ Organosi" (Örgüt)⁸ isimli yeni bir oluşum kurmuştur. Örgütün üye sayısı 1963 sonlarında 1800'e kadar ulaşmıştır. Akritas isimli bir planla örgütün amaçları listelenmiştir. Aynı zamanda Yorgacis de bu kod adını kullanmıştır. Kıbrıs Rumları, Yunanistan ile birleşme ülkeleri, yani Enosis için 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren "Akritas Planını" uygulamaya başlamışlardır. 2 Haziran 1968 tarihinde Beyrut'ta yapılan görüşmelerde Kıbrıs Rum lideri Glafkos Kleridis, plan hakkında şunları belirtmiştir:⁹

"O planı biliyorum. Akritas namı müstearının Yorgacis'e ait olduğu doğrudur, fakat planı yazan ve hazırlayan o değildir. Sizde olduğu gibi bizde de Yunan subayları gençlerimizi eğitime tabi tutuyorlardı. Bir teşkilat kurmuşlardı. Her şeyi hazırlarlardı, imza için Yorgacis'e getirirlerdi. Yorgacis de bunları imzalardı."

Akritas planını, ilk kez Patris gazetesi 21 Nisan 1967 günü sansürlü şekilde yayınlansa da Glafkos Kleridis'in Anılar isimli kitabında bütün halinde yer almıştır. Haberde planın genel hareket kısmından bahsedilmiştir. Örgütün başkanının İçişleri Bakanı Polikarpos Georgatzis, Başkan Vekili Çalışma Bakanı Tassos Papadopulos, Kurmay Başkanı Mebus Nikos Koççis ve Kurmay Daireleri Müdürü Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Kleridis olduğu belirtilen planda aynı zamanda teşkilatlanma, görevler ve yerleri, silahlar, cephaneler ve Türklere nasıl saldırılacağı ile ilgili bilgiler verilmiştir.¹⁰

Planın genel prensiplerden oluşan bölüm dışta kullanılacak metot ve iç cephe olarak ikiye ayrılmıştır. Dışta kullanılacak metotta ilk hedef, Kıbrıs meselesinin çözülmediğini, yapılan antlaşmaların adil olmadığını ve bu antlaşmaların iki toplumun da rızası olmadan yapıldığını ve Türklerin adada bir azınlık olarak olumsuz davranışlar sergileyen taraf olduğunu dünya kamuoyuna kanıtlanmasıdır. Kıbrıs Rumların, self-determinasyon haklarını kullanabilmeleri için Garanti ve İttifak Antlaşmalarından kurtulmaları gerekmektedir. Planın bu kısmında amaç budur. İç cephe kısmında ise kullanılacak yöntemin milli ülkelerini etkilememesi için uygulanacak taktikler bulunmaktadır. Türklerle uzlaşma çabalarının yetersiz kaldığı, birlikte yaşamının artık mümkün olmadığı ve tüm bu çabalara rağmen Türklerin şiddetle ve saldırı kullanarak karşılık verdiğini, bu durumda Türklerin bu girişimlerinin yine şiddet kullanarak önlenmesi gerektiği gibi iddialar belirtilmiştir.¹¹ Örgütün elindeki

⁶ Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993, s. 25-36.

⁷ Gökhan Karakaya, 1964 Kıbrıs Krizi ve Türkiye Kamuoyunun Tepkisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2018, s. 10

⁸ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, Birikim Yayınları, İstanbul 2009, s. 19.

⁹ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.11, S. 23, (Güz 2011), s.97.

¹⁰ Ayhan Cankut, "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, C. 8 S. 9, (2021), s. 75; Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s. 157.

¹¹ Cankut, agm., s. 75

silahlar, Rum kaynaklara göre EOKA'dan kalan ve Yorgacis'in kaçak getirttiği silahlardır.¹² Ancak Yunanistan, Mısır ve Rum dostu ülkelerden de silah temin edilmiştir.¹³

2.Kanlı Noel

4 Aralık 1963 tarihinde EOKA üyeleri, eski bir EOKA “kahramanı” olan Markos Drakos'un Baf Kapısı'nda bulunan heykelini bombalamış ve Kıbrıs Türkleri, bu eylemi kendilerinin gerçekleştirdiğine dair itham altında bırakılmıştır. Bu olay sonucu gerginlik iyice artmıştır.¹⁴ Böylece Rumlar, Akritas Planını resmen uygulamaya koymuşlardır. 21 Aralık 1963 tarihinde Girne'den Lefkoşa'ya giden Türklere ait bir otomobili durduran Rum güvenlik kuvvetleri, bir neden belirtmeden yolcuları aramaya tabi tutma istemiştir. Kadın yolcuların yoklamayı kadın polislerin yapma talebini reddeden ve direnişle karşılaşan Rumlar rastgele ateş açarak olay yerinde iki Türk'ü öldürmüştür.¹⁵

Bu olaydan birkaç saat sonra Lefkoşa Erkek Lisesindeki öğrencilere ateş açmışlar, Atatürk heykeli etrafında toplanan Türklere de bomba atmışlardır. Kıbrıs Türk Alayına alarm verilmiştir.¹⁶ Kıbrıs Rum basınından İ Mahi'nin haberine göre Türkler, cemaatler arası gerilim yaratmak amacıyla ile olayları kışkırtmıştır. Cumhuriyet Hükümeti, kalabalığın ve düzenin sağlanması ve olayların bastırılması için Rum güvenlik güçlerinden oluşan bir genel seferberlik düzenlemiştir.¹⁷ İçişleri Bakanı Yorgacis'in talimatıyla, Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonuna olaylar hakkında sadece Bakanlıktan gelenler haricinde hiçbir yorum ve haberin yayımlanmaması hususunda direktif verilmiştir.¹⁸ Makarios, 21 Aralık 1963 günü yayınlanan, Atina'da çıkarılan Akropolis gazetesine verdiği mülakatta, 1960 yılında imzalanan Garanti Anlaşmasının hükümsüz olduğunu ve bu konuyu Birleşmiş Milletlere taşıyabileceğini söylemiştir. Makarios'a göre Antlaşma, Birleşmiş Milletler Anayasasına uymamaktadır.¹⁹

22 Aralık 1963 günü, yaşanan olayı protesto amacıyla toplanan Kıbrıslı Türkler, Lefkoşa- Girne yolunda yürüyüş yapmış ve Rumların araçlarını taşlamış, ateşe vermişlerdir.²⁰ Eleftheria gazetesinin haberine göre, bir Türk yoldan geçen Rum-Türk sivillere rastgele ateş etmiş ancak vurularak yaralanmıştır.²¹ İ Mahi gazetesi 22 Aralık 1963 günü manşetinde “yasadışı silahlı Türk direnişinden” (Παρανομων Ενοπλων Αντιστασιων Τουρκων) bahsetmiştir.²² Ancak haberde bahsedilmeyen, söz konusu Türk direnişinin, uğradığı tacizler sonucu oluşmasıdır. Şehirlerde ve taşrada yaşanan olaylar sonucunda Türkler tarafından Rumlara karşı saldırılar yaşanmıştır. Yetkili makamlar ve kurumlar tarafından durum kontrol altına alınmış, Lefkoşa sakinleri günlük yaşamlarını aksatmamıştır. Türk mahallelerinden silah sesleri duyulmuş olsa da Rumlar tarafından tepkiyle karşılanmamıştır.²³ Rum köylerinde yaşayan Türkler, böylece göçe başlamıştır. Aysezomo köyünde beş Türk jandarmasına ateş açılmış ve bir jandarma ağır yaralanmıştır.²⁴ 23 Aralık 1963 tarihinde EOKA saldırılarına devam

¹² Makarios Druşotis, *Kıbrıs*, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 2006, s. 46.

¹³ Cankut, agm., s. 74.

¹⁴ Druşotis, age., s. 48.

¹⁵ *Akın*, 22 Aralık 1963; *Cumhuriyet* 22 Aralık 1963.

¹⁶ *Milliyet*, 22 Aralık 1963

¹⁷ *İ Mahi*, 22 Dekemvrios 1963 (22 Aralık 1963).

¹⁸ *Akın*, 22 Aralık 1963

¹⁹ *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1963.

²⁰ Stanley Mayes, *Makarios Yaşam Öyküsü*, Kalkedon, İstanbul 2019, s. 190.

²¹ *Eleftheria*, 22 Dekemvrios 1963 (22 Aralık 1963).

²² *İ Mahi*, 22 Dekemvrios 1963 (22 Aralık 1963)

²³ *Eleftheria*, 22 Dekemvrios 1963 (22 Aralık 1963).

²⁴ *Milliyet*, 23 Aralık 1963.

etmiş, Lefkoşa'da bulunan Türk Büyükelçiliğine ateş açmıştır. Olay anında 1 kişi ölmüş 5 kişi yaralanmıştır.²⁵ İ Mahi o günlerdeki kaosu şöyle anlatmaktadır:

“Kulakları sağır eden silah sesleri devam ediyordu. Silahların sesi sağır edici patlamalar başkentin atmosferini sarsıyor. Her türden silahın fırtınalı ateşi, makineli tüfek sesleri, ambulansların siren sesleri ve başkentin sokaklarından savaş alanına doğru hızla geçen polis araçları yoğun bir çatışma atmosferi oluşturuyorlar. Kurşunlar zaman zaman ofislerimizin yakınından geçiyor. Bazen savaşın başka bir noktasında yeni bir makineli tüfek sesi ile bölünen ölümcül bir sessizlik oluyor. Gazetemizin tüm yazı işleri kadrosu çalışmakta ve sizlere yayınlamaktadır:

Kıbrıs'ın başkenti, bağımsızlık savaşının en kanlı günlerinin yaşandığı dönemden beri, Pazar gecesinden sonraki gece yarısına kadar en dramatik 24 saatini yaşıyor. Büyük Lefkoşa'daki Rum ve Türk toplulukları arasındaki tüm temas noktalarında, Rum yerleşimlerini yok etmeyi amaçlayan Türk yasadışı örgütü TMT'nin organize güçleri arasında can sıkıcı sokak çatışmaları yaşanıyor. Rum polis güçleri, kanun ve düzenin uygulanması için kahramanca ve örnek bir özveriyle savaşıyor.”²⁶

Rum basını TMT'yi “yasadışı örgüt” olarak tanıtmış, savaş olarak tanımladığı katliamın bir tarafı ilan etmiştir. Türk Mukavemet Teşkilatı, kurulduğu 1 Ağustos 1958 tarihinden beri bir yeraltı örgütü olarak kalmış, Kıbrıs Türklerini savunma amacıyla açığa çıkmıştır. Kıbrıs'ta 1958 yılında hüküm süren İngiliz yönetimi de TMT'yi yasadışı ilan etmiştir. TMT'nin kurulduğu dönemden beri Alevkaya, Bozdağ, Mansur, Selçuklu ve Erenköy'de çanaklar içinde gömülü tuttuğu silahları Noel faciasıyla çıkartan TMT mücahitleri, silahların paslı ve eski olduğuyla karşılaşmıştır. TMT daha sonraları da silah sıkıntısı yaşamaya etmiştir. Eleftheria gazetesi, Türklerin gerçekleştirmiş olduğu saldırıların hesabının kanlı olduğu ile ilgili bir manşet yapmıştır. Aynı habere göre Larnaka'da hırslarından gözleri kör olan Türkler, silahsız İngilizleri öldürmüştür. Rum-Türk cemaatlerinden beklenenin daha fazla provokasyondan kaçınmak olduğu belirtilmiştir.²⁷ 24 Aralık 1963 akşamı, Terezepulos kod adlı Yunan subayı komutasındaki Rumlar Severis Un Fabrikasındaki Rumların desteğiyle Kumsal bölgesine saldırmıştır. Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayında görevli Binbaşı Nihat İlhan'ın evine saldıran Rumlar, İlhan'ın eşi Mürüvet İlhan'ı ve oğulları Murat, Kutsi ve Hakan'ı saklandıkları küvetin içinde katletmiştir. Daily Mail gazetesinin muhabiri bölgeden şöyle bildirmiştir:

“Kuşatılmış Türk tarafını dolaşmama izin verilmişti. Kumsal bölgesine götürüldüm ve kırık cam parçaları üzerinden yürüyerek bahçesinde portakal ağaçları olan ve etrafında sahipsiz siyah beyaz bir kedi dolaşan yeşil beyaz bir eve girdim. Bu evin banyosu sanki mezbahaymış gibi her taraf kan içindeydi ve banyoda birbirine sarılmış kan içinde bir kadın ve üç çocuğu ölü yatıyordu. Buna bitişik odada da bir başka ölü kadın vardı. Rehberim bu ikinci kadının ve çocukların seçkin bir Türk'ün ailesi olduğunu ve Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürüldüğünü söyledi. Türk tarafında nereye baktıysam her yerde savaştan çıkmış kasaba görüntüsü veren trajik işaretler vardı. Kum torbaları, nöbetçilerin konumları, ellerinde silahlar, yüzlerinde yorgunluk ifadesi olan kederli insanlar. Yoksullara yardım merkezinde yaralarının üzerine yaslanan kadınlar, erkekler tanımadıkları bir dünyaya boş boş dikkatlice bakarken anlatıyorlar: ‘Onlar domdom kurşunları kullandılar. Bizim askerlerimiz ise Ankara'dan gelen ‘Hareket etmeyin.’ emrine uydular. Yunanlılar sivil giyinmişlerdi ve bize saldırdılar”²⁸

Yine Kumsal bölgesine yapılan saldırıda, Severis Un Fabrikasında, Rumları durdurmak için görevli olan 5 mücahit, 55. Bölük Komutanı, günümüz TMT Mücahitler Derneği Genel Başkanı Yılmaz Bora da yaralanmıştır. Baskının ertesi günü İ Mahi gazetesinin manşetinde, karşı saldırı yapıldığı ve

²⁵ Cumhuriyet, 24 Aralık 1963.

²⁶ İ Mahi, 24 Dekemvrios 1963 (24 Aralık 1963).

²⁷ Eleftheria, 24 Dekemvrios 1963 (24 Aralık 1963).

²⁸ Daily Mail, 28 Aralık 1963.

isyancıların her cephede ezildiği yazmaktadır.²⁹ 23 Aralık 1963 günü Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük, İçişleri Bakanı Yorgacis, Sağlık Bakanı Niyazi Manyera ve Ziraat ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fazıl Plümer, Polis ve Jandarma Kumandanları ve Lefkoşa Polis Kumandanının da katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonunda Dr. Fazıl Küçük olaylar ile ilgili şu beyanati vermiştir:

“Son müessif hadiselerden üzgün olduğu muhakkaktır. Dün de size, şehitlerimizi toprağa verirken sükunet ve itidal tavsiye etmişim. Haklı davalar ancak sabır, metanet ve büyük fedakarlıklarla kazanılır. Karşı tarafın ısrarlı tahrikleri karşısında halkımızın gösterdiği büyük teenni ve itidal takdire şayandır. Memlekette dün akşamdan beri başlatılan huzursuzluk, emniyetsizlik ve vuruşmalara son verilmesi gerekmektedir. Bugün Reisi Cumhur Makarios’la buluşarak durumu müzakere ettik. O da aynı fikirde olduğunu gördüm. Müşterek, öğleden beri radyoda da söylenen beyanatımız bunun neticesinde olmuştur. İleride Polis kuvvetlerinin ne şekilde hareket edeceklerini, sivil hiçbir şahsın kendisine polis süsü vererek yollarda Türk fertlerini yoklama bahanesiyle rahatsız etmeyecekleri noktasında mutabakata vardık.

Memleketin ve vatandaşın emniyet, sükun ve selameti her şeyin üstündedir. Vatandaş korkmadan, can ve mal emniyeti içerisinde olduğuna muhakkak surette emin olarak işinde gücünde olması lazımdır. Bugünkü durum karşısında maalesef bunların hiçbirisi yoktur. Reisi Cumhur da ayrıca kendi halkına vuruşmadan vazgeçilmesi için müracaat edeceğine beni temin etti. Sulha sulhla cevap vermek şart olduğuna inanan bir milletin çocukları olduğumuzu ispat edelim. Sivil veya polis her vatandaşın teenni ve soğukkanlılık içerisinde memleket nizamına hürmet etmek vazifesidir. Memleketin selameti, vatandaşın emniyeti için hepinizin ağır başlı ve hakkından emin vatandaşlar olarak hareket etmesini hassaten rica ederim”³⁰

Rum basınında ise görüşme ile ilgili alınan kararlardan şu şekilde bahsedildi:

“Görüşmenin ardından şu resmi açıklama yapıldı: "Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı duruma başa çıkmak için alınması gereken pratik önlemleri görüşmek üzere bir araya geldi. ABD Büyükelçisi Mr. Fraser Wilkins ve İngiltere Yüksek Komiser Yardımcısı Cleary'nin hazır bulunduğu toplantıda Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısı, Kıbrıslı Rum ve Türklere bir kez daha güç kullanımına son verilmesi ve ateşkes çağrısında bulundu.”³¹

Aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi üyesi Orhan Müderrisoğlu’nun karakoldan ayrılan Türk polislerin görevlerine dönmeleri ve asayişin sağlanabilmesi için Rum ve Türklere oluşan devriye ekipler oluşturulması önerisi Türklerin güvenilmezliği nedeniyle reddedilmiştir.³² Ateşkes çağrıları devam ederken Rum basını, Kıbrıslı Türklerin şiddete devam ettiğini ve Rum vatandaşlara ve polis güçlerine saldırıların devam ettiğini belirtmiştir. Türk isyancıların çok sayıda kayıp verdiğini ancak bu sayıyı sakladıkları da yazılmıştır.³³ ‘Türk Saldırısı’ başlıklı makalede yaşanan olaylar şu şekilde ele alınmıştır:

“Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios’un üçlü yaklaşım girişimine, İngiliz politikası ve diplomasisini dikte eden iyi niyetin farkına vardık. Ona ve hükümetine, Kıbrıs’taki gerilimi azaltmak ve düzeni sağlamak için mümkün olan her şeyi yapmalarını tavsiye ediyoruz. Ancak diyalog şeklindeki yaklaşım Lefkoşa’da değil Ankara’da gerçekleşmek zorunda kalıyor. Çünkü Kıbrıs’taki gerilimin ve yaşanan kanlı gelişmelerin sorumlusu Ankara’dır. Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Devleti’ne karşı silahlı isyanı, gerçeklerin de gösterdiği gibi, küstahça ve hatta hükümetin Başkan Yardımcısı aracılığıyla ‘hak Türklerin lehinedir’ diyerek kışkırtılmıştır. ‘Türk Milleti,

²⁹ *İ Mahi*, 25 Dekemvrios 1963 (25 Aralık 1963).

³⁰ *Bozkurt*, 24 Aralık 1963.

³¹ *İ Mahi*, 25 Dekemvrios 1963 (25 Aralık 1963).

³² *İ Mahi*, 25 Dekemvrios 1963 (25 Aralık 1963).

³³ *İ Mahi*, 25 Dekemvrios 1963 (25 Aralık 1963).

Kıbrıs Türkü'nü haklı davasında desteklemeye kararlıdır' diyerek Kıbrıs halkını tehdit etmeye devam etmektedir.

Kıbrıs Devleti Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısının daha fazla hukuka aykırılığın önlenmesi yönündeki çağrılarına Kıbrıs Türk tarafının dün akşama kadar yanıt vermemesi, provokasyon, Kıbrıs Devleti'ni harekete geçirebileceklerini düşünenlerin suçluluğunu çok açık bir şekilde dile getiriyor. Kıbrıs, Noel arifesinde minarelere yerleştirilen Hıristiyanlara saldırıyor.

Ankaralıların kanlı saldırıları ve provokasyonları karşısında Rumların gösterdiği neşe takdire şayandır. Psikolojik olarak bu, kanun ve düzene uymakla görevlendirilen kurumların kahramanlık ve fedakarlıklarla karşı karşıya kaldıklarını ve bu durumla yüzleşebilecek konumda olduklarının farkındalığından kaynaklanmaktadır. Ama Kıbrıs Rum halkının sabrının da bir sınırı var. Kıbrıs konusundaki bulimiasını hiçbir zaman gizlemeyen bu ülkenin, yeterli donanıma sahip olması ve donatılması, Türklere karşı daha fazla hoşgörü gösterilmesi, vatanseverlik vicdanıyla bağdaşmaz. Ankara, buradaki vatandaşlarına şiddeti derhal durdurmaları talimatını vermeyen tavrını değiştirmese, bir bütün olarak Kıbrıs Rum halkı, kahraman evlatlarının saflarına rağmen kendilerini ateş hattına atmak, mihrapları ve ocakları savunmak zorunda kalacaktır. Azınlık hedefinin dışarıdan kıskırttığı saldırılara karşı savunma yükünü şimdiye kadar üstlenmişlerdir.

Büyük Kıbrıs, kendi organlarının yetkisi altında yabancı bir gücün işgaliyle karşı karşıyadır. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak, öncelikle İngiltere ve üyesi olduğu İngiliz Milletler Topluluğu ile her türlü görüş alışverişini engellemenin ve muhtemelen komploya karşı askeri yardım talep etmenin Kıbrıs Hükümetinin görevi olduğunu düşünüyoruz. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne giden yol da açık kalmalıdır. Çünkü Türkiye'nin saldırısı sadece bu barışı bozmadı. Kıbrıs'ta daha önce barışı sağlayan örgüt olan Birleşmiş Milletlerin, fiilen kurulduğu Orta Doğu'nun daha geniş coğrafi alanlarında da istikrarı bozdu. Halkın huzur ve sükunetini arayanlara ders vermek için mekanizmanın devreye sokulması gerekmektedir. Türkiye'nin İngiliz Milletler Topluluğu topraklarına yönelik planı spesifikdir. Bu nedenle Britanya ve İngiliz Milletler Topluluğunun tepki vermemesi ancak Kıbrıs'ın Güvenlik Konseyi'ne herhangi bir itirazını desteklemesi beklenmelidir."³⁴

Cumhuriyet gazetesinin 25 Aralık 1963 günü yaptığı habere göre 4 gün içinde 12 Türk öldürülmüş, 50'ye yakını yaralanmıştır.³⁵ Daha sonra, Rauf Denктаş'ın yaptığı açıklamalardan anlaşıldığına göre 99 Kıbrıs Türkü öldürülmüş, 470 yaralı ve 154 kayıp vardır. Bu sayı gittikçe artacak 6 ay içerisinde kayıp sayısı 957, yaralı sayısı 750-800, ölü sayısı 187'ye varacaktır.³⁶ Görüşmeler devam ederken Rum tedhişçiler, Türk köylerine saldırmaya devam etmiş, diğer kasaba ve köylerle irtibatlarını kesmiştir. Abluka altındaki Türk yerleşimlerinde yiyecek sıkıntısı baş göstermiştir. İngiliz Reuters haber ajansının muhabiri adadaki gelişmeleri şu cümleyle özetlemiştir: "*Kıbrıs Türkü en korkunç gecesini yaşıyor*"³⁷

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, İngiltere, Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya ve Fransa hükümetlerine şöyle yazmıştır:

"Kıbrıs'ta gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum tedhişçileri, kendi ırkdaşlarından müteşekkil muntazam zabıta kuvvetlerinin de yardımıyla, kadın ve çocuk gözetmeksizin, Kıbrıs Türklerine karşı önceden hazırlanmış bir planın idraki maksadıyla mezalime girişmiş bulunmaktadırlar. Türk cemaatine vaki ve vahşice tecavüzler 21 Aralık Cuma akşamından beri gittikçe artan bir şiddetle devam etmiş ve gayesi Kıbrıs Türklerini ortadan kaldırmak olan hareket şekline girmiştir. Bu katliamı durdurmak maksadıyla gerek tek taraflı olarak bizim teşebbüs ettiğimiz gerek Kıbrıs Antlaşmalarına taraf olan devletlerce müştereken yapılan müracaatlar hiçbir netice vermemiştir. Garanti veren devletler

³⁴ *Eleftheria*, 25 Dekemvrios 1963 (25 Aralık 1963).

³⁵ *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1963.

³⁶ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s. 323-324.

³⁷ *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1963.

olarak Türkiye, İngiltere ve Yunanistan taraflarınca müştereken yapılan son teşebbüs olan beyanat, Kıbrıslı Rumlar tarafından kale alınmamış ve feci durumda hiçbir değişiklik meydana getirmemiştir. İnsan hak ve hürriyetlerinin evrensel resmi belgelerde teminatını bulduğu bu yirminci asırda Kıbrıs Türklerine karşı girilmiş bulunan bu alçakça katliam hareketini yüksek bilginize sunar ve kan dökümüne derhal son verilmesi için elinizde bulunan her imkanın kullanılmasının temin buyurulmasını en ciddi bir şekilde rica ederim.”³⁸

Türkiye Cumhuriyeti, 25 Aralık 1963 gecesini, Kıbrıs Garanti Antlaşmasına dayanarak “nizamı yeniden tesis etmek” ve “Türklerin katledilmesini önlemek” amacıyla 4 jet uçağını Kıbrıs semalarına göndermiştir. Türk donanması da Kıbrıs sularına açılmıştır. İngiliz Genel Valisi Sir Clark, Başpiskopos Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Milli Savunma Bakanı Osman Örek ve Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında 25 Aralık 1963 günü yapılan ateşkes görüşmesine rağmen yer yer çatışmalar devam etmiştir. 26 Aralık 1963 günü III. Makarios, Yunanistan Büyükelçisi Miltiades Delivanis ve Türkiye Büyükelçisi Mazhar Özkol’un katılımıyla bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıda Kıbrıs’taki üçlü kuvvetlerin birleşik komutanlığı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Aynı gün İngiltere ve Libya’dan İngiliz askerleri adaya takviyeye gelmiş, Türk çıkarma gemisi Girne kıyılarına yaklaşmıştır.³⁹

26 Aralık 1963 gecesini çatışma durmuştur. İ Mahi gazetesi “Türk provokasyonuna” yanıt olarak ve olası çıkarma hazırlığı amacıyla Yunanistan silahlı kuvvetlerinin alarma geçtiğini bildirmiştir. Gazeteye göre Kıbrıs meselesi öncelikli olarak Britanya ve ABD Hükümetini ilgilendirmektedir. Birleşmiş Milletler Rum delegesi Zinon Rossidis, Birleşmiş Milletler Sekreteri U Thant ile yaptığı toplantı sonrasında Türkiye’nin Kıbrıs’a yönelik müdahalesini kınamıştır.⁴⁰ Noel haftası boyunca soykırımı uğradıklarını dünyaya duyurmaya başlayan Türkler hakkında, Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis iddiaları reddederek şu açıklamayı yapmıştır:

“Türk kadın ve çocukların Kıbrıs’ta rehin tutulduğu ve sürekli katledildiği yönündeki Türkiye iddiası tamamen yanlış ve asılsız. İlk olarak Kıbrıs Türk liderliği tarafından ortaya atılan bu asılsız iddiaların daha sonra (Türkiye) Cumhurbaşkanı tarafından benimsenmesi oldukça üzücüdür. (Cemal) Gürsel, devlet başkanlarına yazdığı mektupta, Kıbrıs’ta iddia edilen soykırımın sona erdirilmesi için müdahale talebinde bulundu.

Asılsız iddiaların Yunanlar aleyhinde izlenim yaratmak amacıyla kasıtlı olarak dış dünyaya yayınlandığı açıktır. Kesin olarak belirtmek isterim ki, Kıbrıs’ta yaşanan üzücü olaylar sırasında hiçbir gönüllü veya organize şiddet eylemi, kadın ve çocukların öldürülmesi yaşanmamıştır. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki silahlı çatışmalarda elbette masum insanların ölmesi ne yazık ki kaçınılmazdır. Yunan ve Türk kadın ve çocukların başıboş ateş ve mermilerin kurbanı olduğunu biliyorum. Ancak bu, çoğu zaman iddia edildiği gibi organize bir kadın ve çocuk cinayeti veya soykırım teşkil etmez.

Eğer gerçekten soykırım niyeti olsaydı, Türk nüfusunun adadaki diğer şehir ve köylerden daha fazla olduğu Lefkoşa’da bu uygulama yapılmazdı. Diğer şehir ve köylerde Türkler daha az ve izole edilmiş durumda olmasına rağmen, bugün kendilerine atfedilen bu tür insanlık dışı eylemleri kolaylıkla gerçekleştirebilecek olan Rumlardan kimse zarar görmemiştir. Bu gerçek, soykırım iddialarının asılsız olduğunu kanıtladığı gibi Kıbrıs’ta bugün yaşanan trajik olayların sorumlularının kim olduğunu da göstermektedir.

İddiaların aksi doğrudur. Tehlikeli bölgelerde evlerini terk eden kadın ve çocuklar ile ailelerin korunması ve güvenliğin sağlanması vatandaşlar ve polis onları (Türkleri) güvenli yerlerde topladı.

³⁸ Bozkurt, 26 Aralık 1963.

³⁹ Eleftheria, 27 Dekemvrios 1963 (27 Aralık 1963)

⁴⁰ İ Mahi, 27 Dekemvrios 1963 (27 Aralık 1963)

Rum kadın ve çocuklar, akraba veya dostlarına dağıtılırken Türkler güvenli koruma ve bakım için Kıbrıs Kız Lisesi'ne götürüldü.

Sayıları yaklaşık 500 olan bu kadın ve çocuklar rehin tutulmuyor. Bugün korundukları ve bakıldıkları güvenli yerlere nakledilmezlerse belki çoğu trajik olayların kurbanı olacak. Bu kadın ve çocukların güvenli koşulların sağlandığı anda evlerine nakledilecekleri Kıbrıs Türk liderliğine zaten bildirildi. Ayrıca Kızılhaç'a da bilgi verildi. En iyi bakım için her türlü çaba gösterilmektedir. Kıbrıslı ve yabancı gazeteciler, kadınları ve çocukları ziyaret etmek, onlarla konuşmak ve yaşam koşullarını tespit etmekte özgürdür.

Dolayısıyla Türklere soykırım yapılmadığı, Türk kadın ve çocukları rehin tutulmadığı gibi tam tersine Türk kadınları ve çocukları ve sivil Türk nüfusu korunmakta ve hayatları garanti altına alınmaktadır. Aksi iddialar asılsız ve kötü niyetlidir."⁴¹

Yorgacıs'ın bahsettiği Kıbrıs Kız Lisesinde tutulan, sayıları yaklaşık 500 olan Türklerin akıbeti ile ilgili literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Rumları aklayan bu açıklamada olayların faili ile ilgili bilgi de verilmemiştir.

Kıbrıs Rum basını sıklıkla Türk gazetelerinin haberlerine de yer vermiştir. İ Mahi gazetesi 28 Aralık 1963 tarihli sayısında, Son Havadis gazetesinde yer alan, Yunan Ordusundan aldığı silah taşıyan birinden terörist diye bahsedildiğini; Hürriyet gazetesinde Türk savaş gemilerinin Kıbrıs sularında olduğu haberinden; Milliyet gazetesinin Kıbrıs meselesinde en iyi çözümün taksim olacağı haberinden ve Cumhuriyet gazetesinin Makarios iktidarda kaldığı sürece adada barış şansının asgari düzeyde olduğundan bahsetmiştir. Bu gazeteye göre iktidar, muhalefet ve bağımsız gazeteleri Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini desteklemektedir.⁴²

Tarafsız dünya basını "Kanlı Noel haftası" için iki tarafın birbirini öldürdüğü şeklinde bahsetmiştir. Bunun sebebi Rum tarafının kendi ölü sayılarını açıklamamasıdır. Yalnızca, "kahraman" ilan edilen altı Rum'un cenaze töreni binlerce Rum'un katılımıyla gerçekleşmiştir.⁴³ Harita Terkurafi, Aikaterini Mujianni, Erotokritos Lazaru, Yannis Aeroporos, Andreas Toulos ve Haralampos Muyaninnis isimli bu Rumlardan "şehit"⁴⁴ ve "Türk barbarların kurbanları"⁴⁵ olarak bahsedilmiştir. Bu görkemli cenaze töreninin aksine Türkler kendi ölümlerini bulabildikleri bahçelere gömebilmiş, cenaze töreni yapmaya imkan bulamamıştır. Kıbrıs Türkleri, gördükleri soykırım üzerine ada içerisinde bir göç hareketi başlatmıştır. Bu hareket adayı fiilen ikiye bölmüştür.

Sonuç

Rumlar, Türk askerinin bölgede bulunduğu yönündeki haber sonucunda Lefke'ye ancak 11 Mart 1965 günü; Mağusa'ya 10 Mart 1964 tarihinde; Kurutepe'ye 9 Mart 1964 tarihinde; Limasol'e 10 Şubat 1964 tarihinde; Baf'a 9 Mart 1964 tarihinde saldırmışlardır. 6 Ağustos günü Rum kuvvetleri, 8. Taktik Gruptan 3 Bölük, 12. Taktik Gruptan 2 Bölük, 206. Piyade Taburu, 31. Komando Bölüğü, 6 zırhlı araç, 185. Sahra Topçu Birliğinden 1 Batarya, 81 milimetrelik Havan Takımı ve 3 hücumbotla Birleşmiş Milletlere ait gözetleme noktaları işgal ederek BM görevlilerini saf dışı bırakmıştır.⁴⁶ Böylece Erenköy'deki Türklerin tüm dünyayla irtibatı kesilmiş, silah ve gıda teminatı engellenmiştir. 7 Ağustos akşamı Türkiye, uyarı amaçlı denize bomba bıraksa da Rumlar çatışmaya devam etmiş ve Rauf Denktaş'ın da aralarında bulunduğu az sayıda mücahit bölgeyi başarıyla savunmuştur. 8 Ağustos 1964 sabahı Türk uçakları belirlenen hedefleri vurmaya başlamıştır. Bu harekatta Yüzbaşı Cengiz

⁴¹ *Eleftheria*, 28 Dekemvrios 1963 (28 Aralık 1963).

⁴² *İ Mahi*, 28 Dekemvrios 1963 (28 Aralık 1963).

⁴³ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*, Cumhuriyet Arşivi, 30.1.0.0/64.394.29.

⁴⁴ *İ Mahi*, 29 Dekemvrios 1963 (29 Aralık 1963).

⁴⁵ *Eleftheria*, 29 Dekemvrios 1963 (29 Aralık 1963).

⁴⁶Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 384.

Topel, uçağının düşürülmesi sonucu Rumlara esir düşmüş daha sonra şehit edilmiştir. Erenköy'de 32 yaralı ve 12 şehit verilmiştir.

Kıbrıs Rumlarının, adadaki Türkleri yok etme isteğinin sebebi, adayı Yunanistan ile birleştirerek Enosisi gerçekleştirmek ve böylece Megali İdea'nın bir kısmını başarı ile sonuçlandırmaktır. Rumların Türk nefreti, tamamen etnik sebepten kaynaklı olup Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından itibaren ve daha yakın bir tarihte gerçekleşen Küçük Asya Hezimetini gibi Türk-Yunan karşılaşmalarından büyüyüp Kıbrıs'ta açığa çıkmıştır.

Birçok Kıbrıs Türkü bahsedilen olayların ardından yurdundan göç ederken adada kalan Türkler yıllarca Rum korkusuyla yaşamışlardır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a yapılan darbe ile birlikte cuntanın başına geçen EOKA mensubu Nikos Sampson'un terör yanlısı hareketleri sebebiyle Türkiye, garantörlük haklarını kullanarak 20 Temmuz 1974 günü adaya çıkarma yapmıştır. Harekat akabinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ve ardından 15 Kasım 1983'te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Bibliyografya

1.Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyeti Arşivi, 30.1.0.0/64.394.29

2.Sürelî Yayınlar

Akın Gazetesi

Bozkurt Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Daily Mail Gazetesi

Eleftheria Gazetesi

İ Mahi Gazetesi

Milliyet Gazetesi

3.Telif-Tetkik Eserler

ÇAY, Abdulhaluk, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel 1963*, Sevinç Matbaası, Ankara 1989.

DENKTAŞ, Rauf R., *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

DENKTAŞ, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.

DRUŞOTİS, Makarios, *Kıbrıs*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2006.

ERİM, Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara 1975.

KESER, Ulvi, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2006.

KIZILYÜREK, Niyazi, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, Birikim Yayınları, İstanbul 2009.

MAYES, Stanley, *Makarios Yaşam Öyküsü*, Kalkedon, İstanbul 2019.

TOLGAY, Ahmet, *Kanlı Noel*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.

CANKUT, Ayhan, "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, C. 8 S. 9, (2021), ss. 71-87

KESER, Ulvi, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.11, S. 23, (Güz 2011), ss. 93-121

NAS, Fatime, *Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu (1960-1965)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış yüksek Lisans Tezi, Niğde 2013.

VERVERİ, Giasemi, *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2015.